

XIX stuleciu. – Lwów, 1928. – S. 9. 12. Czerner O. Lwów na dawnej rycinie i planie. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1997. – S. 59. 13. ЦДІА України у Львові. Ф. 720 [Плани земельних ділянок, шосейних доріг та водних шляхів на території Галичини (колекція)]. Оп. 1. Спр. 609. Ситуаційний план вулиць м. Львова. 1811 р. – 1 аркуш. 14. Chołodecki Białynia J. Lwów w XIX stuleciu. – Lwów, 1928. – 36 s. – S. 3. 15. Stupnicki H. Galicya pod względem geograficzno-topograficzno-historycznym. – Lwów, 1849. 16. Kohl J.G. Reisen in Inneren von Russland und Polen. – Dresden, Leipzig, 1841. – Theil 2: Die Ukraine. Kleinrussland. 17. Криль М. Львів у описах чужоземців (кінець XVIII – перша половина XIX ст.) // Вісник Львівського університету “Львів: місто – суспільство – культура” / За ред. М. Мудрого. – Львів, 1999. – Т. 3. – С. 298. 18. Петришин Г., Іваночко У. Відображення Львова на зламі XVIII – XIX ст. в описах чужоземців // Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи: Дослідження і матеріали / Упоряд. та наук. ред. М. Вальо, М. Криль. – Львів, 2000. – С. 160. 19. Miasto Lwów w okresie samorządu 1870-1895. – Lwów, 1896. – Cz. III. Po zaborze 1772-1848. – S. LXXXIII. 20. Лінда С. М. Стилістичні та архітектурно-композиційні аспекти розвитку архітектури Львова періоду історизму у XIX – поч. XX ст.: Дис... канд. арх.: 18.00.01. – Львів, 1999. – С. 38. 21. Kowalczyk M. Rozwój terytorialny miasta // Miasto Lwów w okresie samorządu 1870-1895. – Lwów, 1896. – S. 330. 22. Merunowicz T. Rozwój miasta Lwowa: uwagi i wnioski. – Lwów, 1877. – S. 43-44. 23. Kowalczyk M. Szkic projektu ustawy budowniczej. – Lwów, 1892. – 67 s. 24. Kowalczyk M. Rozwój terytorialny... – S. 350-351. 25. Архів кафедри Реставрації та реконструкції архітектурних комплексів національного університету “Львівська політехніка”. Plan regulacyjny części zawartej między ulicami Pełtewną, Żółkiewską, placem Krakowskim i placem św: Teodora uchwalony przez Świątą Repräsentację król: stoł: miasta Lwowa na posiedzeniu z dnia 27 maja i 2 czerwca roku 1909. – M 1:1440. – Z miejskiego Urzędu budowniczego. We Lwowie w październiku 1909. 26. Вуйцик В. Територіальний розвиток міста Львова. (До 1939 року) // Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація. – Львів, 1997. – Ч. 8. – С. 45. 27. Merunowicz T. Wyniki samorządu w Galicyi. Z powodu 50-lecia istnienia urzędzeń autonomicznych w Galicyi. – Lwów, 1916. – S. 39. 28. Majka St., Posatskij B. Lwów w starej i nowej szacie – Львів у старому і новому образі. – Rzeszów, 2000. – S. 122. 29. ЦДІА України у Львові. Ф. 52 Оп. 1. Спр. 525. Довідка, складена І. Дрекслером про значення приєднання приміських сіл до м. Львова, 1914–1915 рр. – 18 арк.

УДК 73.035

О.К. Жук

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

РОЗВИТОК ЛЬВІВСЬКОЇ ШКОЛИ АРХІТЕКТУРИ У ПЕРІОД ІСТОРИЗМУ (1870–1900 рр.)

© Жук О.К., 2004

Проаналізовано процес формування львівської архітектурної школи у період історизму та вплив на цю динаміку надання Галичині автономії, а Львову – самоврядування.

Принципове формування просторового та архітектурного обличчя Львова припадає на XIX ст. – час, коли Галичина політично належала до габсбурзької монархії, а Львів став головним осередком австрійської адміністрації на галицьких землях і знаходився під сильним впливом віденської архітектури як у творчому плані, так і в бюрократичній ієрархії.

“Створена австрійським урядом галицька Дирекція будівництва у Львові разом з усіма крайовими владами підлягала центральним владам Відня” [1]. Всі найважливіші проекти будівництва у Львові або створювались, або затверджувались безпосередньо у Відні. Така централізація зумовила повну орієнтацію львівських архітекторів на відображення художніх стандартів та офіційних форм наддунайської столиці.

Початком змін у суспільно-політичному устрої Австро-Угорщини стали революційні події “Весни народів” 1848 р., які одночасно привели до початку нової архітектури – стилю історизму. Відповідно поштовх у розвитку львівської архітектурної школи припадає на час утвердження цього стилю на галицькому ґрунті. Цей процес був довгим і повільним: перші зразки неостилів у львівській архітектурі датуються 30-ми роками ХІХ ст. (палац Туркулів, Пекарська, 50). Неостилі йшли на зміну пануючому у 1-й половині ХІХ ст. класицизму і його пізній відміні – бідермаєру (прозваному “казарменним стилем”), але це не означало заміни або заперечення класичного ідеалу: “Класична архітектура повинна служити основою для навчання і вироблення в собі відчуття пропорції і естетичного смаку; однак наші кліматичні умови, рід матеріалів, що маємо до розпорядження, і традиції наших будівель, що сягають славніших часів, вимагають іншого характеру, а не чистого наслідування чи то класичної архітектури, чи теж стилів відродження інших земель” [2]. Із єдиного взірця класика стає одним із можливих стилів для творчого наслідування, рівноправного з готикою, романським стилем або бароко, “бо жодному з вищезгаданих стилів архітектор не може признати видатної і беззаперечної першості перед іншими” [3]. Вільне використання мотивів того чи іншого стилю, не обмежене його суворими регулами, створювало нову архітектуру, що поєднувала запозичені із скарбниці минулого архітектурні форми з використанням нових на той час технологій, з новими планувальними завданнями і новими типами споруд (вокзали, пасажі, музеї тощо), архітектуру, відмінну як від класицизму, так і від своїх стильових праобразів. При цьому вперше в історії світової архітектури джерела декоративних мотивів стали практично безмежними. Але і мотиви, і композиційні прийоми при такому запозиченні не переносилися механічно, а творчо переосмислювалися, що свідчить про чіткі естетичні критерії, які вимагалися від архітектури. Про це ж свідчить і певна однотайність будов того часу, які утворюють злагоджені ансамблі при використанні найрізноманітніших за стилем декоративних мотивів. У створенні такої “єдності в різноманітті” одним з визначальних чинників стало утвердження львівської архітектурної школи одночасно з широкою експансією неостилів на теренах Галичини.

Надання у 1867 р. обмеженої автономії у межах двоєдиної Австро-Угорської імперії позитивно вплинуло на господарчу ситуацію “королівства Галичини і Лодомерії”. Пожвавлення будівництва у краю стягає свіжі сили технічної інтелігенції, архітекторів і будівничих. А справді золотою ерою для Львова стає надання йому 14 жовтня 1870 року права самоврядування у межах автономії. У місті створюються численні органи самоуправління провінцією і містом, серед них Міський будівельний уряд, який повністю контролював процеси міського будівництва. Одночасно справа створення вищої технічної школи перейшла до повноважень краю і від 1868 р. стала предметом обговорення у Крайовому сеймі. У 1871 р. Технічна академія у Львові одержує права вищого навчального закладу [4]. З того ж року кафедру архітектури очолює Юліан Захарієвич (1837–1898).

Вибір керівника кафедри виявився надзвичайно вдалим. Архітектор з ґрунтовною освітою (після закінчення Віденської політехніки у 1858 р. він додатково рік вдосконалювався у відомого віденського архітектора професора Ернста), будівничий-практик (працював при проектуванні і будові залізничних споруд на залізницях Австрії, Угорщини і Галичини), досвідчений адміністратор (був шефом руху у Чернівцях на Львівсько-Чернівецько-Яській залізниці), а поза тим видатний митець, талановитий педагог і активний громадський діяч. Захарієвич зумів швидко підняти рівень підготовки студентів на нечувану досі висоту. За свою більш ніж чвертьвікову діяльність педагога, що, здавалось, перевищувала сили однієї людини (кількість навчальних годин, яку він мав на II кафедрі будівництва, дорівнювала нормі трьох звичайних професорів) [5], він виховав сотні кваліфікованих спеціалістів, які стали костяком львівської архітектурної школи. Вже в очах сучасників створення цієї школи архітектури було заслугою Захарієвича [6]. Захарієвич переніс у Львів досвід віденської архітектури шестидесятих і початку семидесятих років (в той час школа “віденського неоренесансу” була передовою в європейському будівництві) і, ставши пропагандистом і інтерпретатором зрілого історизму, привив його канони своїм численним учням. У цьому ж дусі розвивалась творчість великої групи випускників Політехніки. Характерно, що

відкриття у ній архітектурного факультету практично “викреслило” львівських студентів зі списків слухачів Віденської політехніки.

Окремо випадає згадати і про професора моделювання і вільноручного рисунка архітектурного факультету Леонарда Марконі [7], бо увага до деталей була одним з основних принципів архітектури історизму. Марконі, що походив з відомої родини варшавських архітекторів, чудово розумів завдання і потреби архітектури своєї доби. Крім авторства скульптурного декору багатьох львівських споруд (будинок Політехніки, арх. Ю. Захарієвич, 1877; Управління державних залізниць, вул. Січових стрільців, 3, 1887, арх. В. Равський; Галицька ощадна каса, арх. Ю. Захарієвич, 1891 тощо), у його творчому доробку багато конкурсних проектів різних будівель, реалізована сходові клітка будинку Намісництва (тепер облдержадміністрації, 1877–1880), проект міського Промислового музею. Чудовий рисувальник і талановитий скульптор, Марконі чимало зробив для утвердження як львівської архітектурної, так і скульптурної школи. Розквіт останньої, зрештою, був великою мірою обумовлений принципами архітектури історизму з її посиленням акцентом на скульптурний декор.

Орієнтація архітектури історизму на давні стилі сприяла зацікавленню пам'ятками архітектури. Цей зв'язок відчували вже сучасники: “Охорона та реставрація давніх пам'яток будівництва з тенденцією утримання стильової єдності з'явилася лише в нинішньому [XIX] столітті, відколи не масмо власного стилю” [8]. Згадана тут “тенденція утримання стильової єдності» призводила до т. зв. “творчих реставрацій”, коли ця “єдність” надавалась на підставі довільно обраних елементів відповідного стилю. До таких “стильових відновлень” належать реставрації костьолів св. Івана (1886–1887) і св. Марії Сніжної (1890) у Львові, реконструкція Латинської катедри (90 рр. XIX ст.). Позитивною рисою залишається глибоке теоретичне і практичне вивчення пам'яток архітектури Галичини. Плани, обміри і креслення великою мірою виконані силами студентів Львівської політехніки, дотепер становлять неоціненне джерело до вивчення середньовічного будівництва.

Черпаючи натхнення у різних стилях архітектури минулого, зодчі тих часів не нехували впровадженням сучасних технологій у свою практику. Велика роль тут належить учневі Ю. Захарієвича – видатному українському архітектору Івану Левинському (1851–1919), чия роль у створенні львівської архітектурної школи можна порівняти тільки із внеском його вчителя. Його архітектурне бюро стало справжньою кузницею будівельних кадрів, а його підприємства – будівельне, фабрики штучного каменю, дахівок, кераміки та ін. – були піонерами у впровадженні нових технік і матеріалів. Пам'яткою того залишиться залізобетонний місток біля головного корпусу Політехніки у 1894 р. для демонстрації можливостей залізобетону [9].

З 70-х років у Львові будують переважно львівські архітектори, які отримали освіту в інших європейських країнах. Так, Ю. Захарієвич, В. Равський навчались у Відні; переможець конкурсу на проект будинку Галицького Сейму (1876–1881 рр.) Юліуш Гохбергер та Зігмунд Горголевський, автор Міського театру (1896–1900 рр.) – навчались у Берліні; у Варшаві – Й.-К. Яновський, у Римі – Л. Марконі, у Кракові – А. Каменобродський.

Крім того, свій вклад у формування львівської школи архітектури внесли архітектори старшого покоління, які отримали освіту в школах Австрії, Німеччини або Франції, такі як Фелікс Ксенжарський, автор будинків Намісництва (1876 р.), Ф. Покутинський – Іпотечного банку (пл. Галицька, 15, 1872 р.), Юзеф Браунсейс, за проектами якого були збудовані дзвіниця Домініканського костелу [10] і комплекс споруд Медичного відділу Університету (вул. Пекарська, 52; 1892 р.) або Едвард Кьолер (Kohler), споруджена котрим вілла Ріхтера (вул. Пекарська, 11; 1878, не збереглася) вважалася сучасниками окрасою усієї вулиці [11]; Адольф Кун, Василь Нагірний та інші.

Зрештою, впливи інших європейських центрів, особливо столиці монархії Відня, позитивно сприймалися сучасниками: “Як позитивну рису цього будинку (Палацу Правосуддя, арх. Фр. Сковронь, 1892 р.) відзначимо, що взірці, з яких черпав мотиви молодий адепт мистецтва, належать до найгарніших будинків сучасного Відня” [12]. Ще більш безпосередньо на архітектурний вигляд Львова

впливали будинки, збудовані за проектами закордонних архітекторів: палац гр. Романа Потоцького (вул. Коперніка, 15; 1888 р., арх. Д'Оверні); костел і кляштор Кармеліток (вул. Чупринки, 61; 1894–1895) за проектом архітектора Штатца (мол.) з Кьольна; Шляхетське (Національне) казино (тепер Будинок вчених, 1898 р.) і готель “Жорж” (1900–1901 рр.) за проектами віденської фірми “Гельмер і Фельнер” тощо. Але варто зауважити, що на відміну від ситуації в передавтономний період, приїжджі архітектори одержували у Львові передусім приватні, а не урядові замовлення. Характерним було те, що у 70-ті роки для проектування серйозних споруд до Львова ще запрошувались архітектори з Відня та інших міст Європи, а починаючи з 80-х років у міському будівництві вже активно домінують архітектори нового покоління – випускники львівського архітектурного факультету: І. Левинський, Г. Бізаньц, Л. Балдвін-Рамулт, А. Загурський, К. Боублик. Це було результатом утвердження львівської архітектурної школи. Сучасники високо оцінювали роль Львівської політехніки і особисто Юліана Захарієвича у формуванні місцевої архітектурної школи: “Нині тільки неприхильно настроєні до Львівської Політехнічної школи люди заперечують загально визнане твердження, що Захарієвич створив власну школу, і не кілька прибульців з чужих шкіл, але сотні його розкиданих по краю учнів викликали в останніх двох десятиліттях років загально визнаний поступ крайового будівництва, архітектури і рідимого художнього промислу” [13]. Ця позитивна динаміка сталася завдяки галицькій автономії та міському самоврядуванню. “Фаховий світ знає про те, що вихованці Львівської політехнічної школи займають чоловічі фахові посади в краю і за кордоном, а учнів Захарієвича іноземці з-за кордону використовують для проектування своїх споруд” [14]. Цей процес почався досить рано: одним з перших успіхів львів'ян на міжнародній арені стала перемога братів Яна і Кароля Шульців в конкурсі на резиденцію румунського короля в Сінаї у 1877 р. Ваги цієї перемози надало те, що суперником молодих львів'ян був відомий віденський академік фон Додерер.

Взагалі, архітектурні конкурси і виставки були істотним фактором у становленні львівської школи архітектури. До багатьох з них причетне створене випускниками Львівської політехніки у 1877 р. Політехнічне товариство. Воно об'єднувало колишніх студентів та професорів як Політехніки, так і інших вищих шкіл, що сприяло виробленню спільних технічних, естетичних і громадських позицій його членів. Орган Товариства, “Czasopismo Techniczne” (з 1877 по 1882 – “Dzwignia”) бодай частково компенсував брак фахової преси у регіоні [15]. Саме на його шпальтах, в звітах про дискусії у Товаристві, як і у статтях окремих авторів у 90-х рр. XIX ст. пролунали перші голоси про кризу архітектури історизму. Еклектична суміш в роді «романсько-готичного» або “ренесансно-барокового” стилів перестала задовольняти щоразу ширші кола як архітекторів, так і публіки. Висуваються постулати створення національного стилю, відносності архітектури велінням часу тощо. Реалізація цих постулатів відбулася вже у наступному столітті, хоча неостилі ще довго лишалися помітною течією тогочасної архітектури, а відлуння їх стилістики сягає 20 – 30-х рр. XX ст.

Саме у лоні стилів минулих епох народжувалася нова архітектура. Фасади з рясною орнаментикою були ширмою, за якою ховалися нові принципи і вирішення у плануванні приміщень, а численні вілли і особняки були полігоном, де випробовувалися і відпрацьовувалися принципи, що стали визначальними в архітектурі наступного періоду: підкреслена асиметрія, вільне компонування об'ємів, функціональне вирішення планів і т. ін.

Для дослідників доба історизму в архітектурі Львова і Галичини цінна тим, що саме у цей період відбулося утвердження львівської архітектурної школи, яка у XX століття ввійшла нарівні з провідними європейськими архітектурними центрами і стала невід'ємною складовою європейської культури. Так, порівнюючи основні тенденції розвитку львівської архітектури із загальноєвропейськими, можна зауважити такі специфічні особливості: якщо на початку ранній львівський історизм відставав від європейського на 30–20 років, на етапі зрілого на 10–12 років, пізнього на 8–5 років, то у період модерну львівська архітектура ввійшла одночасно із Європою [16].

Такий факт є підтвердженням того, що розвиток архітектурного мистецтва має прямий зв'язок з політичними і економічними чинниками, які впливають на динаміку будівельної справи, а прогрес можливий за умов незалежного розвитку.

1. Mańkowski T., *Początki nowożytnego Lwowa w architekturze*, “Prace Sekcji Historii Sztuki i Kultury Towarzystwa Naukowego we Lwowie”. T. 1. Lwów, 1929. – S. 33. 2. Stanisław Chołoniewski. *Projekt kościoła parafialnego kat. obrz. łac. w Lubaczowie*. – *Czasopismo Techniczne* (dalej – CT). – 1884. – № 7. – S. 83. 3. *Odczyt prof. Liguista o architekturze* – CT 1884 № 2. – S. 23. 4. Dr. Władysław Zajaczkowski. – *C.k Politechniczna szkoła we Lwowie. Rys historyczny jej założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny*. – Lwów, 1894. – S. 72–96. 5. *Wydział budownictwa I architektury na Politechnice Lwowskiej* – CT. – 1899/ – № 6. – S. 70. 6. *Ibid.* – S. 82. 7. Цікава деталь: коли 1873 р. Марконі брав участь у конкурсі на місце професора малюнка і моделювання, він не мав готових візрів своїх малюнків. Його перемогу у конкурсі вирішив орнаментальний шкiц, виконаний пером ... в часі очікування на засідання комісії. Марконі був прийнятий до викладацького складу Політехніки. – Т. М. [Nekrolog L. Marconiego]. – CT № 8. – 1899 r. – S. 90. 8. F. L. *O odnawianiu dawnych zabytkow architektury*. – CT. – 1900. – № 10. – S. 131. 9. Нога О. Іван Левинський. Художник. Архітектор. Промисловець. Педагог. Громадський діяч. – Львів: Основа, 1993. – С. 31. 10. В літературі як автор проекту дзвіниці костела домініканців згадується Ю. Захарієвич. Однак плани будови дзвіниці, що зберігаються у архіві домініканців у Кракові, підписані саме Й. Браунзайсом. Див: Robert Swietochowski. *Na marginesie artykułu F. Markowskiego “Gotycki klasztor Dominikanski we Lwowie w swietle rękopisu z XVI w.”*. *Kwartalnik Architektury I Urbanistyki*. – T. XIV. – Z. 2. – S. 89 – 104. – Warszawa: PWN, 1969. 11. *Illustrowany przewodnik po Lwowie i powszechnej wystawie krajowej*. – Lwów, 1894. – S. 143 (вказано спотворене написання прізвища архітектора: “E. Keller” замість “E. Kohler”. Пор.: ДАЛО ф.2, оп. 2, спр. 2279, арк. 39). 12. *Wystawa budowlana we Lwowie*. – *Prace rysunkowe, plany i projekta architektoniczne, literature budowlana*. – CT. – 1893. – № 3. – S. 21. 13. *Wydział budownictwa...* – S. 82. 14. *Wydział budownictwa...* – S. 82. 15. Видання фахового журналу “Architekt” у Кракові розпочалося тільки у 1900 р. 16. Лінда С. М. *Архітектура Львова періоду історизму: закономірності і специфіка розвитку* / *Вісник Держ. ун-ту “Львівська політехніка”*. – 1999. – № 375. – С. 84.

УДК 72.035

О.Ю. Лисенко

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

АРХІТЕКТУРА ВЕСТИБУЛЬНОЇ ГРУПИ ПРИМІЩЕНЬ У ЖИТЛОВИХ БУДИНКАХ кінця ХІХ–початку ХХ ст. У ЛЬВОВІ ЯК ВИРАЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

© Лисенко О.Ю., 2004

Висвітлено основні ідеї формування архітектури вхідних львівських приміщень протягом кін. ХІХ – поч. ХХ ст. житлових будинків, визначено і сформульовано характер суспільного впливу на архітектуру вестибульної групи приміщень.

Архітектура, мистецтво як форми суспільної свідомості відображають дійсність у художніх образах, відбивають соціальний, матеріальний, духовний стан різних епох. Вони не можуть бути відокремленими від ідеології суспільства, як і незаперечним є їх вплив на розвиток суспільства. Без наявності єдиних художніх критеріїв, високої професійної підготовки спеціалістів, які працюють у галузі архітектури, проблематично створити цілісний художній образ споруди, виразити ідеологічні ідеї часу, тобто політичні, економічні, правові, моральні, естетичні, філософські і релігійні погляди.

Вивчення основних засад і принципів формування львівської архітектури ХІХ – поч. ХХ ст. обумовлене тим, що вона значною мірою визначає образ нашого міста, а житлові будинки цього періоду є малодослідженими. І хоча чимало науковців вивчали і вивчають архітектуру Львова на